

TARIX FANI DARSLARIDA AXBOROT TEKNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH

Meliboyev Iqboljon Muzaffarjon o'g'li

Fargona viloyati Quva tuman kasb-hunar maktabi tarix fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Ta'limning vositalari o'qitish va o'rganish sifatini ko'tarishga xizmat qiladi. Tarix darslarida ta'limning texnika vositalaridan foydalanish darsning samaradorligini oshiradi. Ta'limning texnika vositalari o'qitish va o'rganish sifatini ko'tarishga, o'quvchilarning o'quv materialini qiziqib o'rganishiga va puxta o'zlashtirishiga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Texnika vositalaridan foydalanish usullari, texnika vositalari joylashgan sinf xonasini jihozlash, o'quv teledasturlarini tashkil etish.

KIRISH

Yurtimizda amalga oshirilgan islohotlar tufayli barcha, jumladan, ijtimoiy - iqtisodiy sohalarda, shuningdek, ta'lim tizimida ham keskin o'zgarishlar yuz bermoqda. Bugungi kunda professional ta'limga asoslangan kasb-hunar ta'limi tizimida o'quv jarayoni tegishli darajada tashkil qilinishi, mashg'ulotlar zamonaviy ta'lim texnologiyalariga tayangan holda o'tkazilishi lozimligi, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari bilan ta'minlanishi zarurligidan kelib chiqib, tarix fanlarini maqsadli, samarali va kafolatlangan natijali o'qitish davr talabidir.

Ta'limning vositalari o'qitish va o'rganish sifatini ko'tarishga xizmat qiladi. Tarix darslarida ta'limning texnika vositalaridan foydalanish darsning samaradorligini oshiradi. Ta'limning texnika vositalari o'qitish va o'rganish sifatini ko'tarishga, o'quvchilarning o'quv materialini qiziqib o'rganishiga va puxta o'zlashtirishiga xizmat qiladi. Tarix o'qitish tajribasiga ko'ra ta'lim muassasalarida ta'limning quyidagi texnika vositalaridan foydalanilmoqda :

1. Oddiy texnika qurilmalari: Xarita va o'quv suratlari ilinadigan, yog'ochdan yoki boshqa materialdan yasalgan siljiydigan oddiy qurilmalar: ko'chma sinf yozuv taxtasi, sinf devoriga ilinadigan ikki yoqlama ochiladigan yozuv taxta.

2. Ovoqli apparatlar: plastinkalar qo'yib ovoz chiqaradigan asbob, magnitofon, radiopriyomniklar, Televizor, DVD, Grafapoektor, vidiopoektor, bundan tashqari hozirgi paytda kompyuter texnologiyalardan, fleshka, disklarga tushirilgan tasvirlar, electron doskalar, eng so'ngi texnik vositalardan interaktiv doskalaridan foydalanish dars samaradorligini oshirishda katta ahamiyatga ega bo'lib bormoqda. Tarix fanini o'qitish tajribasida plastinkalar va magnit lentalar, zamonaviy disklar yordamida, shuningdek, radiopriyomniklar vositasida o'quvchilarni mumtoz va o'zbek, chet el bastakorlarining asarlari bilan tanishtirish orali tarix fanini o'rgatish mumkin. Chunki

musiqiy ijodiy asarlarga doir maktab kursining madaniy – tarixiy materialini plastinka va tasma yozuvlarisiz ko’rsatib bo’lmaydi. Masalan, madaniyatga doir mavzularni o’tgan paytda musiqa asarlarini eshittirish darsni maroqli bo’lishiga yordam beradi. Badiiy asarlar yozilgan plastinka va mangit tasmalari ham bor. Darsda G’.G’ulomning "Sen yetim emassan" "H. Olimjonning "O’zbekiston", A. Oripovning "Ayol", Zulfiya Isroilovanning "O’g’lim sira bo’lmaydi urush" va boshqa ijodlolarimizni she’ri yozilgan plastinkadan foydalanish mumkin. Jamoat arboblarning, O’zbekiston Respublikasining birinchi Prezidenti I.A.Karimovning, O’zbekiston Respublikasining Prezidenti Sh. M. Mirziyoyevning nutqlarini mangit tasmalariga, diktafonlarga yozib olib eshittirish mumkin yoki televizor interaktiv doskalar yordamida dars jarayonida o’quvchilarga qo’yib eshittirish ham mumkin. Bugungi zamonaviy darslarni tashkil etishda yuqoridagi texnik vositalardan emas Interaktiv doskalarda ovozli, tasvirli, yozuvli slyaydlar, roliklarni xattokiy tarixiy badiiy filimlarni namoish etish keng quloqchoyimoqda. Tarixiy mavzuga oid kompyuter texnologiyasidan foydalanib - vizual sayohatlar asosida dars jarayonida tashkil etilmoqda.

Bu manbalardan foydalanishda quyidagi usullar qo’llaniladi :

1. Yozuv materiallari yuzasidan o’quvchilarga savollar berish bilan bu yozuvlar dars materiali tarkibiga kiritiladi.

2. Avvalo gramplastinka yoki tasma, disk yozuvi eshiriladi va ko’rsatiladi. So’ngra bu yozuv suhbat yordamida tahlil qilinadi.

3. Yozuvlar asosida o’quvchilarning mustaqil ishlari tashkil qilinadi.

Ovozli texnika vositalariga radio eshittirishlari ham kiradi. O’qituvchi o’quvchilar uchun radio orqali maxsus dastur yoki umumiy dastur bo’yicha tarixdan beriladigan eshittirishlarni eshittirishni tashkil etadi. Hozirgi vaqtda bunday eshittirishlar ko’pincha magnit tasmasiga (telefon apparatlariga) yozib olingan bo’ladi. Tarix darslarida magnitofon yozuvlaridan keng foydalaniladi. Radio va televideniya orqali beriladigan o’quv va sinfdan tashqari ishlarga bag’ishlangan eshittirishlar tarixiy voqealarning ishtirokchilari, mehnat qahramonlari, yozuvchilar va ijtimoiy arboblarning bilan o’tkazilgan uchrashuv materiallari ana shu magnitofon yozuvlarining asosini tashkil etadi. Bu uchrashuv va suhbatlar aynan takrorlanmaydi, yozib olingan magnitofon tasmasidan uzoq yillar davomida va istagan vaqtda darsda va darsdan tashqari mashg’ulotlarda foydalanish mumkin. Bu o’rinda ham texnika vositasi o’qituvchiga qo’l keladi.

Har xil ko’rsatuv asboblari va qo’llanmalari ta’lim texnika vositalarining uchinchi guruhini tashkil etadi. Ular epidiaskop, grafaproektor, videoproektor, elektron doskalar, interaktiv doskalar, diapozitiv, diafilmlar va o’quv kinofilmlaridan iborat. Tarix darslarida bunday texnik sharoiti mavjud bo’lgan o’quv xonasi yoki innovatsion texnika vositalaridan foydalanishga moslangan maxsus tarix xonasi

bo'lishi kerak. Texnika vositalari bilan ta'minlangan xona asosan quyidagi talablarga javob berishi lozim :

- a) xonani tezda qorong'ulatish va tezda yorug'latish mumkin bo'lsin.
- b) qorong'u paytda o'quvchilarning yozuv – chizuv ishlarini olib borshi, tasvirlarni daftarga tushirishi, darslik matni bilan ishlashi uchun o'tirgan o'rinlari maxsus lampochkalar bilan yoritiladigan bo'lsin.
- c) xonada juda katta yozuv taxtasi bo'lishi kerakki, uning bir qismi tasvir bilan band bo'lsa, bir qismi tasvirlarni ko'rsatish yoki boshqa maqsadlar uchun bo'sh bo'lsin.
- d) xarita va rasmlar ilinadigan maxsus moslama bo'lsin.
- e) zarur texnika vositalari va ularni ko'rsatadigan apparatlar xonada mavjud bo'lishi bilan birga ular tuzuk, ishga yaroqli holda saqlansin.

Bunday maxsus tarix xonasi bo'lmagan taqdirda sinfni uni texnika vositalaridan foydalanadigan qilib jihozlasa bo'ladi. Bu holda tegishli vosita va jihozlar maxsus javonda saqlanadi. Shisha yoki plyonkadan ishlangan rangli diapozitlar epidiaskop yordamida ko'rsatiladi. Keyingi yillarda, shishaga tushirilgan diapozitlar o'rniga diafilmlar , badiiy filmlar yordamida namoyish qilinadi. Diafilmlardan har bir o'qituvchi hattoki, o'quvchilar ham foydalana oladilar.

O'qituvchi darsda diapozitif yoki diafilmdan to'liq yoki qisman foydalanishi, ba'zan butun darsni o'sha materillar asosida o'tkazishi mumkin. Diapozitiflardan yangi mavzuni bayon qilishda ham takrorlash darslarda ham foydalaniladi. Har qanday holatda ham diapozitif va diafilmlar o'qituvchi bayonining aniq va jonli bo'lishiga yordam beradi. O'quv kinofilmlari ham ta'limning ko'rsatmali vositalari jumlasidandir, tarix o'qitishda o'quv kinofilimli vositadir. Kinofilm o'quvchilar ko'z o'ngida tarixiy voqeaning jonli obrazini ko'rsatmali qilib to'liq harakatda gavdalantiradi.

O'quvchilar boshqa ko'rgazmali qurollardan ko'ra kinofilmlar vositasida tarixiy o'tmishni jonliroq idrok etadi. Tarixiy va global muammolar mavzularga bag'ishlangan badiiy filmlar (masalan, Otamdan qolgan dalalar, 101 askar, O'zbek qizi , Qizil olma , Vatan, 101 Reys, Tubanlik, Odnoklassnik, Gumrohlar va boshqalar) "tarix" fanini o'qitishda o'zining mazmuni va tarixiy voqealarni jonli qilib ko'rsatish jihatidan tarixiy badiiy asarlarga o'xshab ketadi.

Kinofilmlar, ayniqsa badiiy filmlar o'quvchilarga ijobiy ta'sir ko'rsatish, estetik va axloqiy tarbiya berish vositasi hamdir. Kinofilmlar bilim olish vaqtini iqtisod qilishga yordam beradi. O'quvchilar oddiy sharoitda o'quvchining bayonidan muzey va har xil tarixiy joylarga ekskursiyalarda bo'lib soatlar sarf qilib oladigan bilimlarni 10 – 15 daqiqali filmni ko'rib ham olishlari mumkin. O'quv filmilarining emotsional, estetik ta'siri ham boshqa ko'rsatmali qurollarga nisbatan shubhasiz kuchlidir.

Hozirgi davrda barcha jabxani uz ichiga olib borayotgan kompyuter tizimidan ham tarix darslarida foydalanish ijobiy natijalarga olib keladi. Masalan, o'quvchilarning olgan bilimlarini aniq baxolashda kompyuterdan foydalanish mumkin. Bunda o'tilgan bob buyicha test savollari tuzib javoblarini kompyuterdan olish mumkin.

Kinofilmni o'quvchilarga ko'rsatishdan oldin, o'qituvchining o'zi uni sinchiklab ko'rib chiqishi va o'rganishi lozim. Bu bilan o'qituvchi filmning umumiy mazmuni bilan, asosiy diqqatni jalb qiladigan eng muhim kadrlar va suxandon matni bilan tanishtiradi. Shundan keyingi film o'quvchilarga ko'rsatiladi, so'ngra film yuzasidan suhbat o'tkaziladi, eng muhim kadrlar yuzasidan savollar beriladi, film mazmuniga bog'lab uyga vazifa topshiriladi. Tarix o'qitish tajribasida o'quv filmlaridan foydalanishning quyidagi asosiy usullari mavjud:

a) o'qituvchi o'z bayonini o'quv filmining eng muhim va yorqin kadrlarni ko'rsatish bilan bog'lab olib boradi. Tanlab olingan o'sha kadrlarni izohlaydi va tegishli xulosa chiqaradi.

b) 10-15 daqiqali qisqa o'quv filmlariga bag'ishlab dars o'tkaziladi.

c) maxsus kino darsi tashkil etiladi.

d) darsdan tashqari vaqtda film tomosha qilinadi.

Dars mashg'uloti jarayonida filmlarni to'liq ko'rish imkoniyati bo'lmaydi. Masalan "Otamdan qolgan dalalar" 3 faslga bo'lingan bo'lib, tarixiy voqelika asoslangan ammo dars jarayonida to'liq ko'rishga vaqt imkon bermaydi. Ikkinchi jahon urushiga bag'ishlangan filmlarni to'liq ko'rishni darsdan keyin ko'rishni tashkil etish lozim.

Ta'lim tizimida ijobiy o'zgarishlar davom etayotgan bir paytda tarix o'qitishda teleeshittirishdan ikki xilida foydalanilmoqda.

1) sinfda qabul qilish uchun beriladigan o'quv ko'rsatuvlarini kompyuterlar orqali o'quvchilarga yetkazish.

2) o'qishdan tashqari vaqtlardagi teleko'rsatuvlar. O'quvchilar bu eshittirishlarni uyda tomosha qiladilar. O'quv teleko'rsatuvlarini qabul qilish uchun maktabda oynalari parda bilan berkitilgan, maxsus yoritish apparatlari muhayyo bo'lgan sinf xonasi bo'lishi zarur.

Darsda o'quv teleko'rsatuvlarining ikki xil turi qabul qilinadi .

a) 15 daqiqali teleko'rsatuv.

b) 30 – 40 daqiqa davom etadigan yangi mavzuni bayon qilishga bag'ishlangan mavzuga mos teledars yoki takrorlash darsi.

Teleko'rsatuvga yirik olimlarni, yozuvchilar, tajribali o'qituvchilar, yuristlarni hamda tarixiy voqealarning ishtirokchilarini jalb etish o'quv materialini o'rganishning dolzarbligi va mazmundorligini oshiradi. O'qituvchi teleeshittirishni qabul qilishga puxta tayyorgarlik ko'radi. O'quvchilarning teleko'rsatuvlar mazmunini puxta

o'zlashtirib olishlari uchun o'qituvchi ularga eshittirish mazmuni yuzasidan savollar beradi yoki boshqa vazifalar topshiradi. Natijada o'quvchilar ko'rsatuvni faol fikrlab o'zlashtiradilar. O'qituvchi teledarsni suhbat bilan yakunlaydi. Shunday qilib, teleekran tarix o'qitishda ko'rsatmalilikning samaradorligini yanada oshirib yuboradi. Tarix o'qitish tajribasi teledars g'oyaviy – tarbiyaviy va didaktik jihatdan ko'rsatmali vositalarga ko'ra hiyla afzal ekanligini isbotlaydi. Bugungi shiddat bilan rivojlanib borayotgan jamiyatda zamonaviy o'qitish tizimi innovatsion texnik vositalari asoslangan holda tashkil etishni ta'lab etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Mirziyoev SH.M. Niyati ulug' xalqning ishi ham ulug', hayoti yorug' va kelajagifarovon bo'ladi. 3-jild.- T.: "O'zbekiston", 2019.
2. Mirziyoev SH.M. Milliy tiklanishdan - milliy yuksalish sari. 4-jild.- T.: "O'zbekiston", 2020.
3. O'zbekiston Respublikasining 2020 yil 23 sentyabrda qabul qilingan "Ta'lim to'g'risida"gi O'RQ-637-sonli Qonuni.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 21 sentyabr "2019-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini innovatsion rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5544-sonli Farmoni.
5. Topildiev V. Ta'lim va tarbiya jarayonlarini tashkil etishning me'yoriy- huquqiy asoslari. - Toshkent: "Universitet". 2015.
6. Azizxo'jayeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik maxorat.-T.: TDPU. 2003.
7. J.G`Yo'ldoshev, S.A.Usmonov. Pedagogik texnologiya asoslari.-T.: O'qituvchi. 2004.